

Šiame numeryje:

Visos kūrybos raštų tomai.
Žvilgsnis į prof. Juozą Brazaitį ir jo darbus.
Prof. Juozo Brazaičio literatūrinės kritikos ir metodai ir kryptys.
Apie prof. Juozo Brazaičio raštų rinkimą.
Juozo Brazaičio raštų pirmasis tomas.
Brazaitis apie baroką Vaižganto kūryboje.
Žemaičių krašto dailininkas.
Toronto „Aras“ koncertuoja.
Danguolės Jurgutienės tapybės.
Nauji leidiniai.

Kertinė Parasė

Visos kūrybos raštų tomai

Kultūringose tautose kiekvienam žmogui savo namuose ar savo bute į knygų lentynas įkelti to ar kito svarbaus ir mėgiamo rašytojo visos jo kūrybos tomas yra didelis asmeniškas malonumas, o tuo pačiu ir pati šeimininkų reprezentuojantis vaizdas. Pasauliui ir tautai reikšmingų rašytojų kūrybos tomai, išleisti vieno formato ir vienu parinktu apipavidalinimu, suvaidinti kruopščiai apsvaistytą metodą, su atitinkamais įvadiniais žodžiais ir pan. yra tiesiog natūralus ir būtinas reikšmingų subrendusių tautose ir bendruomenėse. Ir tai liečia ne vien tik grožinę literatūrą, bet ir literatūros krtikos, kalbos mokslo, istorijos, filosofijos, menotyros ir kitų sričių reikšmingus autorius.

Per daug nesiplečiant šį kartą šoninėms užuominoms tebūna skirtos grožinei literatūrai ir jos kritikai, ryšium su pradėtais leisti Juozo Brazaičio tomas po tomo raštams.

Tokiai serijai knygų laikas pribręsta keleriopais atvejais tada, kai autorius literatūros kloduose jau yra įgijęs ryškia, išliekančios reikšmės poziciją, kai paskirų, anksčiau išleistų jo knygų jau nebegalima lengvai gauti, kai įvairios gyvenimo aplinkybės verčia paskubinti autoriaus raštų sukaupimą parankių knygų tomuose, pagaliau autorius mirus, kai reikia susumuoti visą lig tol galbūt padrikai išlaikytą, toliau jau nepapildomą kūrybinį palikimą.

Šitokia serijinių raštų leidyba nebuvo naujiena ir nepriklausomoje Lietuvoje. Suprantama ne vis užsimojimai buvo ištesėti. Pradėjus pirmą ar antrą tomo, toliau (kaip, sakysim, Putino raštų atveju) ir nebuvo nuvažiuota. Tačiau taipgi buvo ir visai pagirtinų pavyzdžių, prisimenant anuo metu leistosius, Maironio, Antano Smetonos, J. Tumo — Vaižganto raštų tomus.

Panašiuose užmojuose išsiviję galėtų net didžiulius kone pionieriškas nuopelnais. Mat

pirmą kartą tokios apimties serija — Juozo Gabrio redaguoti 6 tomai Vinco Kudirkos raštų, spausdintų Mauderodės spaustuvelyje, Tilžėje, 1909 metais, buvo išleisti tada Amerikoje gana gyvai ir plačiai veikusių Tėvynės mylėtojų draugystės.

Ir pokario metais Lietuvoje, kai po Stalino mirties buvo pajustas šoks toks varžtų atleidimas, tuoj pat buvo išleisti Zemaitės, Lazdynų Pelėdos, Balio Suogos ir kt. raštų daugiatomiai. Ir šiandien ten tokie leidžiami ne tik vyresniųjų gyvųjų, bet ir vos penkiadešimtmetį perkopusių jaunesniųjų, kurių kūryba jau yra įgijusi atitinkamą svorį.

Mūsų laikų išsivijoje irgi šis tas yra padaryta. Bene didžiausias indėlis yra Vinco Krėvės raštų išleidimas šešiuose tomuose. Buvo šios rūšies darbų ir daugiau pradėtų, bet dėl vieno ar kitokių priežasčių nutrauktų, kaip, sakysim, Pulgio Andriūso raštų leidimas, užgesęs po pirmo tomo. Geriau klosi su Antano Sėmos raštais, jų leidyba greičiausiai netrukus bus užbaigta. Jau yra redaktoriai ir pinigai taipgi Jono Aisčio visiems raštams. Ir visa tai reikėtų ne tolydžio apleisti ir lėtinti, bet suintensyvinti ir paskubinti, fondams ir mecenatams telkiant pinigus ir redaktorių. Pinigų gal bus net daugiau ir ateityje, bet redaktorių jau greit gali pritrūkti. O šios rūšies darbų su žiburiu ir nebe reikia ieškoti. Štai, ar nebūtų prasminga išsivijoje (Lietuvoje to tikrai šiandien niekas nepadarė) išleisti mūsų literatūros klasiko, išsivijoje mirusio Igno Šeinius visus raštus keliuose tomuose. Pagaliau nebūtina tik mirusieji. Ir gyvųjų išsivijos rašytojų tarpe netrūksta tokių, kurių raštai jau surinkti ir serijiniai tomas. O tai vis būtų darbai atlikti ne vien šiai dienai, bet ir atečiai. Dabar to nepadarė, gali būti nedovanotai pavėluota ir daug ko aplamai prarasta. Todėl šiandien reikia čia pa-

ŽVILGSNIS Į BRAZAITĮ IR Į JO DARBUS

V. VAITIEKŪNAS

— Žmogus galutinai miršta tik tada, kai jis užmiršamas. Mes norime Brazaičio užmiršti. Mes norime jį išlaikyti gyvą. Tačiau, norėdami Brazaitį išlaikyti gyvą ir todėl apie jį kalbėdami, susiduriame su rimtu uždaviniu. Kalbėti apie žmogų — tolygu jį teisti. Ogi teisti tą, kuris nebegali pasiteisinti, yra labai atsakingas uždavinys. Galbūt todėl jau senieji romėnai buvo prisirię moralinių principų, kad apie mirusį jį tegalima kalbėti arba gerai, arba nieko. De mortuis aut bene, aut nihil. Tik mūsų universalūs prelatas Aleksandras Dambrauskas, alias Adomas Jakštas, tą romėnišką principą pakeitė nauju: de mortuis nihil nisi veritas. Apie mirusiuosius tik teisybė, arba nieko.

Čia rašantis yra už Dambrausko Jakšto principą, nors kartais dėl jo praktiško taikymo tenka prisiminti ir atitinkamų priekaištų. Matot, ir teisybės principo mastas gali būti daugiau ar mažiau subjektyvus. Ir nebūtina tyčiomis subjektyvus, bet ir todėl, kad žmogus yra per daug sudėtinga būtybė, kad kas iš šalies, kad ir kaip glaudžiai bendraudamas, bendradarbiaudamas ar stebėdamas, galėtų ją kiauurai matyti. O kai kurios asmenybės, kaip ir velionio Juozo asmenybė, yra ypačiai sudėtingos, ir kalbėti apie tokias asmenybes, kad ir teisybės principo plotmėje, yra labai atsakingas uždavinys. Turėdamas tai mintyje, turėdamas velionį Juozą atspasiti, jei savo interpretacijos kai kuriomis mintimis būčiau skirtingas nuo jo paties tikrovinės versijos.

Juozo tėvai, Simonas ir Ieva Maurukaitė Ambrazevičiai, turėjo tris sūnus: Simoną, Antaną ir Juozą, ir tris dukras: Mariutę, Magdulę ir Kastulę. Ambrazevičiai gyveno Trakiškių kaime, Kvietiško valsčiuje, Marijampolės apskrityje, prie plento iš Marijampolės į Prieną, apie tris kilometrai, t.y. apie dvi mylios į rytus nuo Marijampolės. Turėjo, kaip suvalkiečiai sako, vienos arklinijos apie 16 ha, t.y. apie 40 akrų žemės ūkį. Juozo vyresnysis brolis Simonas seniai miręs, o brolis Antanas mirė 1972. Jau yra mirusios ir visos Juozo seserys.

Juozas gimė 1903 gruodžio 9. Pradžios mokyklą lankė ten pat Trakiškuose, tuo metu prisiglaudusių rašytojo Vinco Ramono tėviškėje. Tik tikyba ir gimtoji kalba buvo dėstomos lietuvių kalba, o kiti mokytojai dalykai buvo einami rusų kalba. Atrodė, kad pradžios mokyklą Juozas bus baigęs 1914 pavasarį, nes I-as pasaulinis karas jį 1914

sidžiaugti žymiojo mūsų literatūros profesoriaus ir kritiko Juozo Brazaičio raštų pradėtoju leidimu. Pirmas tomas jau prieš akis. Netrukus pasirodys antrasis ir kitas. O kad taip leidejū Laisvės fondu lietuviškai kultūrai ugdyti ir redaktoriais Alina Skrupskelienė ir Česlovas Grincevičius pasektų ir kiti.

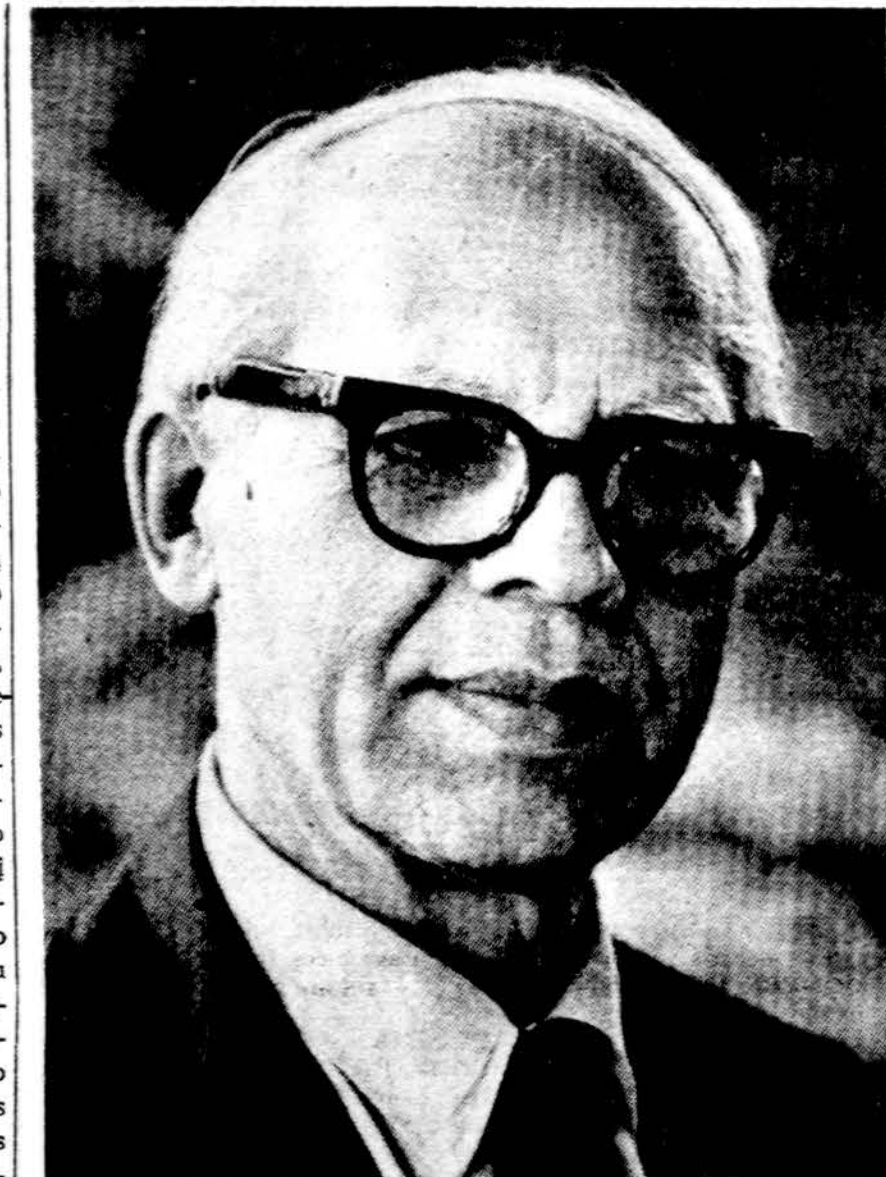
Ivykį akcentuodami, šį „Draugo“ kultūrinio priedo numerį medžiagos didžiuliu skiriamu Juozui Brazaičiui ir pradėms leisti jo raštams.

rudenį užklupo Marijampolės gimnazijos parengiamojai klasei, žmonių paprastai iš rusiško vadinamose „stupkiuose“. Pačią Marijampolės gimnaziją jau karo pradžioje evakavus į Rusijos gilumą, į Voronežą, Juozas pasiliko tėviškėje.

Kai 1917 „Žiburio“ draugijai pasisekė iš vokiečių okupacinės administracijos gauti leidimą Marijampolėje gimnazijai atsteigti, gruodžio mėn. vyko stojamieji egzaminai į I-ąją, II-ąją, III-ąją, IV-ąją ir V-ąją klases. Tada drauge su Juozu teko laikyti egzaminus į IV-ąją klasę. Arčiau susipažinome tik 1918 pradžioje, gimnazijoje prasidėjus mokslo metui, kurie truko iki liepos 31. Tos mūsų IV-osios klasės mokinių žymi dalis buvo dar XX amžiaus gimimo, nespėjo ar nenorėjo karo pradžioje su gimnazija evakuotis į Rusiją ir trejus metus turėjo mokymosi pertrauką. Tie vyrai jau buvo po ūsu ir palyginti su jais Juozas su savo amžininkais atrodė kaip vaikai. Kitais mokslo metais tu bren-duolių dalis nubyėjo. Kas peršoko V-ąją klasę, kas tiesiai į VI-ąją, kas išėjo į kunigų seminariją, o kas 1919 pradžioje savanoriu išėjo į besisuriančią Lietuvos kariuomenę nuo besiveržiančių rusų bolševikų nepriklausomybės ginti.

Apskritai 1919 metais Lietuvos nepriklausomybei buvo lemtingi. Ir toje lemtyje gimnazistai yra suvaidinę reikšmingą valstybinį vaidmenį. Savo mokytojų ir vyresniųjų klasių mokinių instruktojiniai ir vadovaujami ir penktaklasiai ėmėsi skatinti kaimo jaunimą, kad stotų savanoriais į Lietuvos kariuomenę nepriklausomybės ginti. Tokiu skatinimo būdu tada buvo taps ir šešiolikametis Juozas. Su keliais metais vyresniu savo tėviškės kaimynu iš Trubiškių kaimo septintaklasio Jurgio Steponaičio ir penktaklasio Juozas jau tada pradėjo savo visuomeninę veiklą savo tėviškės Trakiškuose ir aplinkiniuose kaimuose, daugiau sia talkindamas kaimo jaunimui organizuoti veikti, dalindamasis su juo savo apsikaitimu ir savo mokyklinėmis žiniomis.

Pačių moksleivių organizuotoj

Prof. Juozas Brazaitis (1903-1974)

Nuotrauka A. K.

veikloj, kuri paprastai vyko vakarais, Juozas tik retkarčiais dalyvavo. Gimnaziją lankė iš Trakiškių ir vakare vėl kelis kilometrus vykti į Marijampolę jam jau buvo per daug. Be to, Trakiškuose ir elektros nebuvo. Pamokas teko ruošti prie žibalinės lempos ir dažniausiai, kai jau šeima nekludė.

Mokymosi pažangumo atžvilgiu Juozas nebuvo nei prasikišęs, nei atsilikęs. Bet jo savomis jėgomis, be suflerų ir be „špagalkų“. Klasėje buvo tylus, sakytum, užsidaręs, bet su klase buvo solidarus. Kai VI-oji klasė nusitarė vienu metu nusidaryti pliką plaukus, tik vienas bendraklasis tam nepakluso, bet tai buvo ne Juozas, o Eduardas. Kai VII-oji berniukų klasė iš solidarumo VII-ajai mergaičių klasei išėjo į streiką prieš labai nemandagų mergaitės fizikos mokytoją, Juozas

irgi buvo su klase. Kai, gimnazijos baigiamuosius egzaminus laikant, buvo galima pasirinktinai laikyti arba prancūzų arba vokiečių kalbos egzaminą ir klasė, afrontuodama nemėgtai vokiečių kalbos mokytoją, susibaudė, kad visi laikys tik prancūzų kalbos egzaminą, Juozas taip pat buvo su klase, nors vokiečių kalbą geriau mokėjo negu prancūzų ir nors vokiečių kalbos mokytoja jam buvo labai palanki.

Per mudviejų bendraklasivimo metus gimnazijos aplinkoj neteko Juozo pastebėti gimnazistikuojant, atseit, per pamokų pertraukas naujajam turnikui, kopėčiomis, lygiagrečioms ar kitais sporto įtaisymais. Nedalyvavo jis nė karinio pasiruošimo pratybose po pamokų su mediniais šautuvėliais. Nepriklausė nė gimnazijos moksleivių šaulių būriui. Bet dalyvavo gimnazijos chore.

Abu jau iškeliavę amžinybėn: dr. Domas Jasaitis įteikia Lietuvos katalikų mokslo akademijos premiją prof. Juozui Brazaičiui, minint Akademijos 50 metų sukaktį.

Nuotr. V. Maželis

Taip pat nedalyvavo gimnazistų vakareliuose ir mergaičių nešokdino. Atrodė, kad apskritai mergaitės jam tarsi neegzistavo. Klasėje sėdėjome po du viename suole. Juozas sėdėjo su Jonu Aleksa, kuris jau nuo V-osios klasės buvo apsigyvenęs ar apgyvendintas pas tėvus marijonus ir kurį mūsų klasė laikė aiškiu kandidatu į kunigus. Jis ir tapo kunigu marijonu ir kurį laiką buvo Kauno kunigų seminarijos klirikių dviasios vadovu. Mirė prieš kelerius metus, klebonaudamas Tauriškių parapijoje, netoli Kauno. Klasės bendra nuomonė buvo, kad Juozas patrauks savo suolo draugo Aleksos pėdomis. Dėl to, kai 1922 pavasarį baigęs gimnaziją tą metų rudenį Juozas nepasirodė universiteto aplinkoj Kaune, buvo aišku, kad jis bus pasirinkęs savo suolo draugo Jono tolimesnį kelią. Vis dėlto po metų Juozas pasirodė universitete. Niekad neteko su juo išsikalbėti, todėl ir kuriomis aplinkybėmis visa tai įvyko. Taip pat neteko su juo išsiaiškinti, kuriomis aplinkybėmis, tik pradėjęs studentauti, 1923 įstaitė oficiozinio „Lietuvos“ dienraščio redakcijoje. Tuo metu „Lietuvos“ vyr. redaktorium buvo buvęs mūsų gimnazijos direktorius ir lotynų kalbos mokytojas dr. Kazys Jokantas, vėliau buvęs švietimo ministru paskutinėje krikščionių demokratų vyriausybėje dr. Bistro kabinete 1925 - 1926 ir paskutinėje tautininkų vyriausybėje Merkio kabinete 1939 - 1940. Ši būro kankinys. Į Lietuvos istoriją, be kita ko, nuvėjęs ir savo nusistatymu lemtingame 1940.VI.14 vyriausybės posėdyje prezidentūroje. Jis pasisakė prieš sovietų ultimatumo priėmimą, už pasipriešinimą sovietų invazijai. Jokantas, gatvėje sutikęs buvusį mokinį, visada pasveikindavo, paprašydavo, kad jį palydėtų ir pasakotum, kaip einasi, kuo vertiesi. Galimas daiktas, kad toks atsitiktinis Juozo susitikimas su savo buv. direktorium bus jam atidavęs „Lietuvos“ dienraščio redakcijos duris. Anuomet laikraščiai labai stigo žmonių, turinčių įmanomą stilių ir pakenčiamai mokančių rašomąją kalbą. Juozo bendraklasis Jurgis Masaitis taip pat jau buvo įsitaisęs krikščionių demokratų „Laisvės“ dienraščio redakcijoje.

Angažuodamas Juozą oficiozinei „Lietuvos“ redakcijai, Jokantas patikė tikrą žurnalistinį talentą. Kai po 1926 gruodžio 17-osios perversmo respublikos prezidentu tapo Smetona ir 1927 dažnai lankydavosi provincijoje, Juozas jau buvo oficiozo atstovu prezidento anturaže. Iš tų gausių kelionių Juozas linksmiai prisimindavo vieno Zemaitijos valsčiaus viršaičio sveikinamąją kalbą, sutinkant prezidentą:

— Pone prezidentė, — pradėjęs viršaitis, — mes jūsų jau seniai laukėme ir laukėme ir dabar, DEJA, sulaukėme...

Tarp 1922 ir 1942 mudviejų su Juozu susitikimai tebuvo atsitiktiniai ir reti. Vėl susibloškėva tik 1942, jei taip galima išsireikšti, po bendru rezistencijos stogu, rezistencijos prieš Lietuvos okupantą.

Kai dabar su Juozu negrįžtamai atsiskyręs iš kelių metų perspektyvos bandau susumuoti savo su juo arti 40 metų palyginti glaudaus bendravimo ir bendradarbiavimo iš-

(Nukelta į 2 psl.)

Brazaičio raštų pirmasis tomas

Juozas Brazaitis, RASTAI I tomas. Tumas - Vaizgantas, Dambrauskas - Jakštas, Donelaitis, Daukantas, Valančius, Baranauskas, Pietaris. Redakcinė komisija: Alina Skrupskelienė ir Česlovas Grincevičius. Aplankas ir viršelis — Ados Sukuvienės. Išleido I Laisvės fondas lietuviškai kultūrai ugdyti 1980 m. Chicagoje. Leidinys Nr. 10. Spausdino "Draugo" spaustuve. Knyga kietais viršeliais, 552 psl., kainuoja 15 dol., gaunama ir "Drauge".

Su pirmu Juozo Brazaičio Raštų tomu nejučiomis grįžo atsiminimai iš anų dienų, kada buvome kaimynai gretimuose kambariuose Kauno Ugniagesių gatvės šeštame numeryje.

Juozas Brazaitis, tada Ambrasevičius, dažniausiai matydavau ten prie rašomo stalo. Jeigu būdavo vakaras ar naktis, ant stalo šviesdavo lempa su žaliu gaubtu ir iš radijo sklisdavo muzika. Ji atėdavo iš Vokietijos ar net tokių tolesnių miestų kaip Milanas, jeigu jau negrodavo Kauno stotis. O Juozas vis triušė ir triušė. Tai galėjo būti „Aušros“ mergaitės gimnazijos saviuviniai, tautosakos ar lietuvių literatūros paskaitos universitetui, recenzijos, straipsniai žurnale, Doneičio „Metų“ naujos laidos ruošimas, Vaizganto monografija, vadovėliai, vedamasis dienraščiu. Vedamuosius jis rašydavo ant paskutiniųjų. Baigęs jau po vidunakčio, dar nužygiuodavo iki „XX Amžiaus“ redakcijos, užkisdavo savo raštą už durų, — esą, iš ryto atėję redaktoriai ras ir duos rinkti.

Kaip geras būrys mūsų plunksnos žmonių, taip ir Juozas pradėjo rašyti ir į kitas sritis. Štai 1933 metais „Zidinyje“ recenzuoją agronomo profesorius Viktoro Ruokio veikalą „Per Europą ir Afrikos kraštą“. Ano veikalas tikslas buvo — „dirvožemį tyrinėti“. Dėl to kelionės aprašymuose V. Ruokio „akys daugiausia atkreiptos į žemę ir jos sudėtį, — rašo J. Ambrasevičius. — Apie ją nieko nenusimanau, bet perskaitęs knygą pagallavau, kad nesu gamtininkas, tiksliau mokslų mėgėjas, grynai „stiliaus reikalamas“ (p. 564).

Juozas Brazaitis daug dėmesio skyrė ir savo ir kitų stiliui. Jo raštų stiliui apibūdinti gerai tikslų Schlegelio nuomonė apie poetus: „Tikro poeto stiliuje nėra jokių puošmenų...“ Šiuos vokiečio žodžius Juozas Brazaitis padėjo kaip motto savo straipsniui apie Vinco Pietario stilių. Ir paties Brazaičio rašo lygiai, švariai, su dideliu skoniu, erudicija ir išvalgumu, tačiau be jokių blizgučių ir žiežirbų. Būtu galima tarti, kad stilius jis taiko tuos reikalavimus, kokius galima rasti tradicinėje literatūros teorijoje.

ANTANAS VAICIULAITIS

Ne be reikalo jis buvo mokyklinio literatūros teorijos vadovėlio autorius. Betgi jo nueita ir toliau, — ligi formalinio metodo. Iš čia turime net tokių dalykų, kaip grafinės schemos jo studijoje apie Satrijos Raganos „Irkos tragediją“. Iš dalies tai bus pavėlės jo profesorius Bonnos universitete H. Luetzeleris. Jiedu ten susibčiulavo, o kai Juozas grįžo į Kauną, tarpais susirašinėdavo. Kitas jo profesorius Bonnoje buvo garsusis Walzelis. Vis dėlto formalinis ir net techninis metodas Brazaičiui nebuvo prigimtas. Antra vertus, savo recenzijose ir studijose jis gebėjo išvėlgti ne vien tik stiliaus visumą ir niuansus, bet padaryti ir bendrines išvadas. Savo straipsnį apie Antaną Smetonos stilių jis baigia tokiomis mintimis: „Jau seniai esame pergyvenę tą laiką, kada užteko tik lietuviškai parašyti. Pergyvenę esam ir antrąjį tarpą, kada užteko taisyklingai rašyti. I. mame gyventi epochą, kada reikalaujama stilingai rašyti“ („Lietuvių rašytojai“, p. 292). Praktiškam reikalui čia beliktų pastebėti, kad svetur vėl artėjame prie pirmojo tarpsnio.

Apskritai paėmus, savo veikla juose Juozas Brazaitis nebuvo įsivertęs ir kokią vieną metodą ar sistemą. Sakoma, kad jo literatūriniai darbai yra akademinio svorio. I tokią sampratą gali tilpti įvairūs metodai, — istorinis, estetiškas, psichologinis, formalinis, idejinis. Juozo Brazaičio raštuose rasime juos visus, — kartais vienoje vietoje, kartais atskirai. Vienoje vietoje visa tai daugiausia suleista „Vaizgante“, stambiausioje jo studijoje, kuri užima kone pusę šio „Raštų“ tomo. Įnagrinėjus jo metodus, galime pasakyti, kad jo literatūriniai darbai yra akademinio svorio. I tokią sampratą gali tilpti įvairūs metodai, — istorinis, estetiškas, psichologinis, formalinis, idejinis. Juozo Brazaičio raštuose rasime juos visus, — kartais vienoje vietoje, kartais atskirai. Vienoje vietoje visa tai daugiausia suleista „Vaizgante“, stambiausioje jo studijoje, kuri užima kone pusę šio „Raštų“ tomo. Įnagrinėjus jo metodus, galime pasakyti, kad jo literatūriniai darbai yra akademinio svorio.

Kiekvienos kūrybos nagrinėjime gali būti daugiau žiūrima į kūrybos istoriją (į impulsus, paskatinius kurti, kūrybos pavyzdžius bei įtakas, kūrybos proceso psichologiją); gali būti daugiau dėmesio kreipiamas į patį sukurtojo produktą, į tą medžiagą (tematiką ir problematiką) kuri veikalui yra žaliava, į tą pasaulėvaizdį, ideologiją, kuri veikalą išprasmina, ir pagaliau į tą žodžio meną, kuriuo pasireiškia tas kūrybos viduje susiformavęs pasaulis. Šitame rašinyje, nors atsižvelgiama į Vaizganto kūrybos istoriją, tačiau dėmesys labiau su-

koncentruojamas į pačią objektyviąją kūrybą, į objektyvų kūrybos produktą, į Vaizganto beletristiką, ne į Vaizgantą beletristą. Kuria tvarka nagrinėtina? Imti Vaizganto kūrybos visumą, ar imti tą kūrybą jos evoliucijos tvarka? Natūralusnis, organiškesnis yra antrasis kelias: jis net parodys, ar Vaizgantas savo kūryboje kito, ar jis liko tas pats. Tik po šios istorinės analitinės apžvalgos jau pravėšia sintetiškai sucharakterizuoti kūrybos visumą“ (Raštai, I t., p. 17).

Anais laikais „Zidinyje“ šį veikalą recenzavo Ig. Skrupskelis taip pasisakė: „Metodiniu atžvilgiu J. Ambrasevičiaus studija mūsų mokslineje literatūroje yra beveik visiškai naujas dalykas. Ligšiolinės mūsų rašytojų monografijos yra daugiausia parašytos istoriniu metodu: jų autoriai daugiausia domėjosi konkrečiais gyvenimo ir kūrybos faktais, juos registravo, atpasakojo veikalų turinį, darė vieną antrą stilistinę pastabą, bet ir pačias kūrybos gelmes leistos nesistengė. J. Ambrasevičius ejo kitu keliu — jam pirmiausia rūpėjo pati rašytojo kūrybos esmė, jo stiliaus ir minties subtilumai; jis savo darbą pradėjo maždaug ten, kur kiti literatūros istorikai pozityvistai paprastai jį baigia“ (Zidinis, 1937 m., Nr. 8-9, p. 242-43).

Kaip ten bebūtų su Juozo Brazaičio metodais, modernūs vėjai jo nepalietė. Viena tokia naujovė tada buvo psichanalitinis metodas, dar ir šiandien persmektas, vieną literatūros kritiką ir istoriką Amerikijoje, Prancūzijoje ir kitur, nors mada jau nusidėvėjo. Betgi kai Juozas Brazaitis sklaidė vieną ar kitą veikalą konstruktoriaus, jis ar nebus kartais jau tada patalęs į tuos kelius, kuriais šiandien vaikščioja mūsų akademiškai struktūrininkai ir panašūs. Čia būtų įdomi tema pagvilinti pastarųjų metodų specialistams. O tuo tarpu pravartų pakartoti šiuos žymios literatūros mokslo lininkės Birutės Ciplijauskaitės nuomonę apie „Vaizgantą“, būtent:

„Vaizgantas yra pats rimčiausias Brazaičio kaip literatūros kritiko darbas. Ten ir autorių ir jo kūrybą žvelgiama iš daugiopos perspektyvos, duodami išsamūs bei įvairūs aptarimai, ir galutinai išspūdis, kurį sudaro skaitinys, yra vispusis“ („Juozas Brazaitis kaip literatūros kritikas“, Aidai, 1977 m., Nr. 10, p. 453).

Pirmame Juozo Brazaičio „Raštų“ tome Vaizgantui atitenka dar trys mažesni straipsniai. Toliau eina studijos apie Aleksandrą Dambrauską, Adomą Jakštą, apie Kristijoną Donelaitį, Simoną Daukantą, Motiejų Valančių, Antaną Baranauską ir Vincą Pietarį.

Iš jų galima pasidaryti tokią išvestinę: autorių knietis ne tik meninis kūrėjo svoris, bet ir jo poveikis tautos istorijai bei samonei. Šiame tome tai ryškina straipsniuose apie Daukantą ir Valančių. Tai ypač atspindi apie Maironį studijose, laukiančiose kito rinkinio.

Dar tektų priminti, kad Juozas Brazaitis, nors daugiau tradicinis literatūros svarstymuose, nestigo pionieriškos dvasios. Ieškodamas medžiagos, jis nevengė archyvų. Ruošdamas Donelaitio „Metus“, nuvažiavo į Karaliaučius ir pasidarė rankraščių nuotraukas. Būtu galima pridurti, kad vienas iš jo lankytojų buvo Kauno centro valstybės archyvo vedėjas istorikas kunigas Juozas Stakauskas. Be to, Juozas Brazaitis mėgo pasklaidyti raštus ir tokių žmonių kaip Čiurlionis ar arkivyskupas Jurgis Matulaitis ir gražias vietas priderinti savo studijose.

Juozo Brazaičio „Raštus“ pasiešė leisti ir Laisvės fondas lietuviškai kultūrai ugdyti. Fondai

Pieta Lietuvių liaudies skulptūra, Upyna, Luokės valsė, Telsių apskr.

vadovauja dr. Kazys Ambrozaitis. Redakcinėje komisijoje yra Alina Skrupskelienė ir Česlovas Grincevičius.

Kiek tomų susidarys, tuo tarpu gal ne redaktoriai neturi pilno vaizdo. Tačiau jų darbas jau ir dabar mums atskleidžia stambų literatūros mokslo liniką, kurio indėlio į mūsų raštų istoriją kai kas vis dėlto nepažįsta ar ignoruoja. Tad šiame tome būtų pasitarnavusi nors trumpa įžanga apie Juozą Brazaičį kaip literatūros kritiką ir istoriką. Sakysime, ir minėtas Birutės Ciplijauskaitės straipsnis būtų pašalinęs spragą. Kita abejonė lietuvių literatūros anglų kalba. Jeigu ju daugiau atsiųstų, verčiau iš jų sudaryti atskirą tomelį. O tuo tarpu, jeigu jau reikia, tai duoti turinio santrauką anglų kalba kiekvieno tomo gale. Be to, pora straipsnių yra paimti iš „Lietuvių enciklopedijos“. Taupumo sumetimais enciklopedija toliau tekste dėdavo tik pirmą pavardę raide: D. vietoje Doneičio, P. vietoje Pieteris. Taip palikta ir šiame „Raštų“ tome. Tiksliau būtų duoti visą pavardę, kaip ir kituose šio tomo straipsniuose.

Vienas tomo straipsnis pavadinamas „Jakšto ir Vaizganto jungas“. Pabaigoje Juozas Brazaitis sako, kad „abudu žengė, tiesiai ir tautai tarnaudami“.

Tie žodžiai galėtų būti motto ir visam Juozo Brazaičio neuilistamam triušui, kurio vienas svarbus paminklas yra ir šisai tomas.

Brazaičio literatūrinės kritikos metodai ir kryptys

(Atkelta iš 2 psl.).

Per literatūros istoriją nuo seniausių laikų banguoja įvairiausios literatūrinės kritikos srovės, vienos pasensta, susidėvi, jų vietoje, paprastai ne be kovos, iškyla naujos. Brazaitis naudojo si savo laiko naujaisiais metodais, nes kiekvienas yra savo laiko vaikas, ir jį veikė anuo metu naujos buvusios literatūrinės analizės kryptys.

Kūrinijje Brazaiči dominuoja anoto lietuviškojo gyvenimo problematika, idėjų raida, tautinės dvasios apraiškos, vadinas, jis naudojo idejinį, filosofinį, sociologinį ir psichologinį metodus. Jam taip pat nemaža poveikio turėjo ir etninė kritika, kurios kūrėjas ir uoliausias propaguotojas yra vokiečių literatūros istorikas, Karaliaučiaus, Vienos ir kt. profesorius Josef Nadler. Jis aiškino literatūrą kaip tautos dvasios išdavą, o kilmė ir aplinka, tikriaus gamtos peizažas buvo žymiausi faktoriai jai susikurti. J. Nadlerio idėjos germanistiką studijavusius pasidarė žinomos per prof. Juozą Eretą. Tai yra šio amžiaus pradžios kritikos srovė, bet ji turi išliekamą vertę, ypač kilusiems iš Rytų Europos, nes Nadleris domėjosi tos Europos dalies literatūra, o taip pat mėgdavo iškelti mažai žinomus autorius. Brazaičiui šis metodas buvo itin parankus, nes ir pats Vaizgantas sukūrė skirtingus

Barokas Vaizganto kūryboje

Prisimenant kitas Vaizganto kūrybos žymes, tiek pasaulėvaizdyje, tiek žodžio mene, atrodo, esama artimumo tarp Vaizganto dvasios ir baroko dvasios, tarp Vaizganto ir baroko žodinių priemonių tai dvasiai reikšti.

Tačiau barokas nelygu barokui. I Lietuvą atneštas barokas tiek suinterpretuotas liaudies meno ypatumais, kad jis gavo specifiskai lietuvišką koloritą. Tai pažymėtina ir Vaizganto kūryboje. Lietuviškos tautosakos paprastumas jamė yra sušvelnines, suprastines apskritai barokišką puošnumą.

Europinis barokas savo istorinėje raidoje nunyko, bet jo renesansiškieji ir gotiškieji pradai perėjo į naujas dvasines sroves. Rodos, nebus labai suklusta, sakant, kad renesansiškasis gulė į pagrindus realizmui, gotiškas — romantizmui. Tų pačių pradų, tradicinių vardu vadinamų romantinio ir realistinio elementų, teko anksčiau pastebėti ir Vaizganto kūryboje. Netgi buvo kilusi mažutė diskusija: Vaizgantas tikino esąs romantikas, prof. Mykolaitis tuo abejojo. Būtų išvengta tos diskusijos, jei Vaizgantas būtų atstovavęs lietuviško baroko, kuriame randa vietą abudu tie antinomiški dalykai. Baroko terminas Vaizgantui priliktų geriau už kitus, jeigu jau norima pažymėti tarptautiniu terminu.

Istorikškai imant, barokas atkeliavo ir mene aukščiausiai iškilo, lietuvių tautai kovojant dėl religijos, katalikybės su protestantizmu, o literatūroje su Vaizgantu iškyla barokas lietuvių tautos kovoje dėl tautybės.

Juozas Brazaitis

Prof. Juozas Brazaitis giedros nuotais valandą.

Nuotr. V. Maželis

Literatūros kūrėjo ir literatūros kritiko pokalbis: poetas Bernardas Brazdionis ir prof. Juozas Brazaitis.

Nuotr. V. Maželis

su rašytojus į vieną skyrių. Jei pirmajame tome didžiausią jo darų sudaro studija apie Vaizgantą — pustrčio šimto puslapių, tai II-me tome maždaug tiek pat vietos yra paskirta maironikai. Tai straipsniai apie mūsų atgimimo laikų poetą Maironį, jo mokslo ir profesoriavimo dienas, jo asmenybė, jo lyrika, ypač jo religinė ir patriotinė socialinė, nagrinėjamas jo mažai žinomas draminis veikalėlis „Kame išganymas“, kuris savo filosofinėmis ir sociologinėmis temomis dar gali būti ir šiais laikais aktualus. Tame pat tome susitikime su Gabrielė Bite-Petkevičaitė, Kazimieras Pakalniškis, Marija Peškauskaitė-Satrijos Ragana, Lazdynų Pelėda — Marija Laskauskienė, Dobila, Ant. Smetona, Krėve, J. Biliūnas, Faustas Kirša, Jurgis Savickis, Mykolaitis-Putnūnas ir su mums gerai pažįstamais, mūsų tarpe tebegyvenančiais kūrėjais — Vaičiulaičiu, Santvaru, Ramonu, Brazdioniu. Redakcinė tūto Brazaitis jau buvo išsiveržęs pirmyn ir priartėjęs prie šių dienų kritikos.

Pirmasis Juozo Brazaičio „Raštų“ tomas jau yra skaitytojų rankose. Netrukus pasirodys ir antrasis. Jis jau baigiamas spausdinti, taip pat spausdėjęs renkama medžiaga trečiam bei ketvirtam. Antrasis tomas suplanuotas tokiu pat būdu, kaip ir pirmasis, sukelkti straipsniai apie atskirus mū-

Brazaitis buvo ilgametis gimnazijos mokytojas, šalia universitetinio ir žurnalistinio darbo. dėstė „Aušros“ gimnazijoje. Labai mėgo savo jaunus klausytojus, savo širdies šilumos jiems tikrai negailėjo. Yra parašęs ir populiarių straipsnių mokyklai ir mokiniams. Visa tai bus paskelbta vėlesniuose tomuose. Suplanuota išleisti penkis tomus, vienas iš jų būtų skirtas visuomeniniams ir politiniams svarstymams.

Prieš daugiau kaip keturis šimtus metų Mažvydo katekizmas — iki šiol mums vienintelė žinoma pirmoji lietuviškoji spausdinta knyga, — kreipė mane ir skaitytojus: „Imkit mane ir skaitykit ir tati skaitydami permankykit“. Kiekvieno autoriaus, redaktoriaus, leidėjo ir pačios knygos prašymas skaitytojai yra ir pasilieka tas pats.

Apie prof. Juozo Brazaičio raštų rinkimą

CESLOVAS GRINCEVIČIUS

Lietuvių fronto bičiulių vadovybės pasiūlymas kartu su ponia Alina Skrupskeliene prisiminti profesorius Juozo Brazaičio raštų redagavimą buvo vienas patį maloniausių, kokių esu patyręs visuomeninėje dirvoj. Laikau tai garbe ir privilegija, kartu ir didele atsakomybe. Profesorius Brazaitis, tada dar Ambrazevičius, buvo ir mano profesorius Kaune, V. D. universitete, Teologijos — filosofijos fakultete. Jis atėjo dėstyti tą patį rudenį, kai aš pradėjau studijuoti. Anksčiau negu ji teko sutikti, sklidu atgarsiai apie jį kaip mokytoją „Aušros“ mergaičių gimnazijoje, ir visi, visos sakė, kad jis „netoks“ kaip kiti mokytojai. Visi jį mylėjo. Ir tikrai tada tas jaunas, kuklus, švelnus, draugiškas, bet tave klaurai permatęs vyresnysis asistentas mums studentams padarė didelį įspūdį ir daug įtakos, galbūt daugiausia. Tiek nepriklausomos Lietuvos laikais, tiek bolševikų ir nacių okupacijos metais jis pasidarė mūsų didžiausiu patarėju, vadu, draugu, neginčijamu autoritetu. Patarimo, nuraminimo, instrukcijų pas jį galėjome rasti kiekvieno metu. Net sąžinė nerami, kad mes anomis okupacijų dienomis per daug pas jį išsėdėdavome, sugaišdavome jam daug laiko, o jis paskui savo darbus dirbdavo per naktis. Stebėdavomės, kaip jis sunkiausiais momentais sugebėdavo rasti mums išeitį, išbalansuoti anų situacijų rėmuose. Todėl ir buvo didelis noras, kad nors jo užrašytas žodis, išdėstytas periodiniuose leidiniuose, išliktų ateinančioms kartoms. Jautėm pareigą jo palikimą surinkti, o Lietuvių fronto bičiulių panoro juos išleisti knygų serijoje.

Darbas pradėtas prieš porą metų. Man daugiausia tenka surinkti neprikli. Lietuvos ir išievių spaudoje jo tilpusius rašinius. Didele dalį tų raštų pavyko rasti Chicagoje, ypač Pasaulio lietuvių archyve. Teko lankyti „Darbininko“ redakcijoje, Brooklyn, kur Brazaitis ilgai dirbo, pagaliau ir turistinis lankymas Lenkijoje buvo naudingas. 1934 metais lenkų rašytojų organas Wiadomości Literackie buvo išleides Lietuvai skirtą numerį, kuriame rašė Juozas Keliuotis, Jonas Kossu — Aleksandravičius, ra-

šė tada ir Juozas Ambrazevičius apie „Netendencingą lietuvių literatūrą“. To laikraščio Chicago neteko užtikti, bet Varšuvos universiteto biblioteka turi mikrofilmus, ir ten dirbanti simpatizinga lietuvaitė iš Punsko iš to mikrofilmo perrašė visą straipsnį, ir rašiny bus trečiame Raštų tome. Tam straipsnyje įdomi vieta, kur autorius kalba apie Petrą Vaičiūną ir sako, kad populiariausias eilėraštis, virtęs daina ir nuolat dainuojamas, yra „Mes be Vilniaus nemurimsim“. Lenkų redakcija dėjo, jokia cenzūra to neišbraukė. Reikia atsiminti, kokie buvo Lietuvos ir Lenkijos santykiai anais laikais ir kokios nuotaikos.

Renkant raštus, iškilo nelengvas, identifikavimo klausimas. Daugybė visuomeninio pobūdžio straipsnių Brazaičio buvo nepasirašyti, pvz. „Darbininko“ ar „Laisvę“ vedamieji, yra rašinių ir slaptyvardžiai, Nors ir žinomi, bet nepasirašyti su mažom išimtim nebūdamieji i Raštus. Bent dar tuo tarpu. Kitas dalykas su pasirašytais „J. B.“ inicialais. Bet ir čia iškilo sunkumas, kai tais pačiais J.B. yra pasirašinėjęs Bern. Brazdžionis, Juozas Baužys, Jonas Balys, Julijonas Būtenas, Jurgis Blekaitis, Juozas Būga ir dar keli kiti. Kreipiantis į tų laikraščių ar žurnalų redaktorius, jie atsako, kad neatsimena, kas rašė. Neatsimena daugelis ir pačių autorių, o kiti nepasiekiami ar mirę. Nestatyti autorių vien iš stiliaus neradus, galima suklysti. Rankraščių irgi neišliko. Reikės daug ką atidėti.

Brazaitis savo knygoje „Vieni vieni“ davė tokį palyginimą: anglis, tūkstančius metų išgulėjęs po žeme, i paviršių iškelta, virsta šildymo, kaitinimo, deginimo priemone. Gyvenimo faktai, kai juos iškeli aikštėn, gali taip pat šildyti, kaitinti ir net deginti — jei jie ras dvasią, galinčią kaiti ir degti. Taip Brazaitis sakė apie kitus žmones, bet užvis labiausiai tinka jam pačiam. Jis taip pat šildė, kaitino, net degino kitus savo idėjomis, žodžiais, pavyzdžiu ir darbais. Kaitino kitus iki visiško susideginimo. Ar galima leisti, kad su juo užgesėtų ir toji ugnelė? Tegul ji dega ir šildo nors šios knygos lapais.

Toronto Aro koncertas Chicagoje

Jeigu Toronto vyrų choro „Aro“ lapkričio 22 koncertą Jaunimo centre, Chicago, reiktų vertinti pagal Chicago publikos apolodismentų gausumą ir garsumą, tai „Margučio“ surengtas vakaras bus bene vienas populiariausių šio sezono pasirodymų. Atrodo, kad čikagiečiai pasiilę choro vieneto ir nesudėtingu, linksmu bei jausmų žadinančiu patriotiniu dainu. Jų buvo net 26. „Aro“ programa suskirstyta į šešias dalis. Pirmoji apėmė kūrinius nuo Casiolini *Pani Angelicus* ir J. Gruodžio *Tėve mūsų* iki K. V. Banaičio *Zygio* ir Vilnių. Nelabai aišku, kodėl pasirinktas toks religiniam koncertui ar minėjimui tinkantis repertuaras. Atlikta nebologai; a capella dainavimas nesudarė jokių didesnių intonacijos problemų, nors ir išryškino tenorų silpnumą.

Antroje dalyje dirigentas ir solistas Vaclovas Verikaitis, turbūt norėdamas duoti chorui progos pailsėti, atliko J. Naujalo *Oi, neverk motušėle* ir V. Klovos *Rudėnio arimuos*. Nors atlikta su en-

tuziazmu ir išsamiai suvaidinta, solistas atrodė gaudas kvapą, trauko frazavimą. Geriausiai skambėjo vidurinis balso registras, kai tuo tarpu aukštosios gaidos buvo gana lėkštos, prikimosios, o žemosios suspaustos. Antram choro pasirodymui vėl pasirinkta patriotinio turinio dainos. Tenorams ir toliau sunkiai sekėsi, ypač forte paspažuose. Vietoje skambių tonų pasigirdo šiurkšti, neapvaldyti balsai. Iš kitos pusės žemesnieji balsai visai padoriai užtraukdavo.

Aplamai choras nebologai išdrosituotas. Visas repertuaras išmoktas atmintinai, atidžiai sekamas kiekvienas dirigento nurodymas. Deja, dirigavimo išdava dažnai buvo gana dirbtiniai ir staidūs perėjimai iš forte į piano, natūralios, dramatiškos pauzės, staigūs nukirtimai.

Tolimesnė programa sudarė daug lengvesnę muziką, daugiausia V. Juozapavičiaus ir T. Mačiūno dainos apie alaus gėrimą, pykęs dūma, barzdos skutimą ir žmonių panašumą. Čia Toronto

Paulius Augustas (1909-1960)

Malda (medžio raizyns)

Nauji leidiniai

• **ISPANŲ NOVELĖ.** Ispanų rašytojų novelių antologija. Sudarė Povilas Gaucys. Išleido Lietuviškos knygos klubas Chicagoje 1980 m. Viršelį piešė Marytė Barzdžiūtė. Kalbą žiūrėjo Pranas Razminas. Spaudė „Draugo“ spaustuvė. Knyga 486 psl., kaina — 10 dol., gaunama „Drauge“.

Didžioji ispanų literatūra mums, lietuviams, dar vis beveik terra incognita. Išimtinai beveik tik vienas Miguel de Cervantes. O daugiau? Ir štai dabar mūsų smalsumui ir pasigardžiamumui net 23 autoriai: nuo Cervantes (1547 - 1616) iki Ramon Gomez de la Serna (1891-1963). Kiekvieno autorius duodama po vieną ar net po kelias noveles. Jų knygoje net 31. Ir tai rinktinė autorių rinktinių novelių. Iš viso to skaitytojas jau gali susidaryti neblogą vaizdą šio žanro ispanų literatūroje.

Knygos pradžioje vertėjas aptaria aplamai visą istorinę ispanų novelės raidą. Paskui kiekvieną autorių dar aptaria kiek plačiau prie išverstųjų jo novelių. Tai lietuviui skaitytojui mažai pažįstamas, bet labai įdomus, kone egzotiškas pasaulis: ispaniškasis žmogus, ispaniškasis peizažas ir jame šimtmečiais susigulėjusios ir šių dienų išsukiusios kultūros tradicijos. Visa tai puikiai reiškia meistriškoje ispa-

nų novelėje, apie kurią pats vertėjas sako: „Trumpais bruožais apžvelgus įvairialypę ispanų novelę, tenka pažymėti, kad jos esminiai požymiai nepaprastai sutampa su šių dienų laikotarpio dvasia, nes savo turiniu novelė apima visas sritis: socialines, doroines, psichologines ir būtinai nes problemas. Dėl to begalinio savo temų įvairumo ji neišsiskiria patrauklia geriausių ispanų rašytojų ir skaitytojų labai vertinama ir mėgiama“.

• **SKAUTŲ AIDAS, 1980 m. spalio mėn.** Skautų veiklos mėnesinis žurnalas. Leidžia Lietuvių skautų sąjunga.

Govėdo. Jis aiškiai supranta savo paramos dirigentui ir chorui svarbą. Solo pasažai atlikti sklandžiai, išlaikytas tinkamas balansas tarp instrumento ir balsų. Kaip mums tą Govėdą atsivilioti i Chicago?

Pabaigai negalima pračiti ir pro programos pradžią. Kažkodėl prirėkė pranešėjos, kuri melodramatiškai, su poezijos intarpais, per arti prie mikrofono aiškino ko tikėtis, nors salėje pakako šviesos pasiskaityti atspausdintą programą. Jei ateityje nemanoma atsisakyti tokių aiškinimų, „Ara“ turėtų bent kontaktuoti kalbos žinovą, kuris patalintų, rašant pranešimus apie „išpildomas“, „amerikoniskas“ dainas.

Emilija Sakadolskienė

vių skautų sąjungos pirmia. Redaguoja Alė Namikienė, 6041 S. Fairfield Ave., Chicago, IL 60629. Administruoja Malvina Jonikienė, 6346 S. Washenaw Ave., Chicago, IL 60629. Metinė prenumerata — 5 dol.

• **IX AMERIKOS LIETUVIŲ KONGRESAS.** Amerikos lietuvių tarybos leidinys 1980 m. Chicagoje. Spaudai paruošė Juozas Prunskis. Tiražas 1000 egz. Spaudė M. Morkūno spaustuvė. Leidinys 80 psl. Be kita ko, atspausdinti ilgesni pranešimai: gen. kons. A. Simučio, dr. K. Bobelio, dr. K. Sidlauskio, dr. V. Stankaus ir R. Giedros.

• **VYTIS, 1980 m. spalio mėn.** Nr. 8. Lietuvos Vyčių mėnesinis žurnalas. Redaguoja Loretta Stukas, 234 Sunlit Dr., Watchung, N.J. 07060. Administracijos adresas: 2524 W. 45 St., Chicago, IL 60632. Metinė prenumerata — 6 dol.

• **SALTINIS, 1980 m. Nr. 5.** Tikišinės ir tautinės minties dvi mėnesinis žurnalas. Leidžia Marijonai ir Šv. Kazimiero sąjunga. Redaguoja kun. S. Matulis, MIC. Administruoja Juozas Dubickas. Redakcijos ir administracijos adresas: 16 Hound Rd., West Bridgford, Nottingham NG2 6AH, England. Metinė prenumerata 2 sv. (4 dol.).

• **Dagys, MEILĖ TARP PRIESTŲ.** Dvylikos vaizdų drama. Išleista Toronte 1980 m. Tiražas — 500 egz. Spausdino Litho Art Leidybos 156 psl., iliustruotas Dagio skulptūrų nuotraukomis ir piešiniais.

Jurgutienės tapyba

Danguolės Šeputaitės - Jurgutienės, viešnios iš kone kaimyninės Michigan valstijos, dailės darbų paroda, atidaryta M.K. Čiurlionio galerijoje, Jaunimo c., Chicagoje, lapkričio 21 d., ku nors labai ypatingu čikagiečių nusteibino. Ir vargu ar galima menu besidominčius šio miesto piliečius lengvai nusteibinti: tiek

Žemaičių krašto dailininkas

BR. MURINAS

Praslinko jau 20 metų nuo kūrybiškai pajėgaus, šviesios atminties dail. Pauliaus Augiaus mirties.

Neužmirštame talentingo, mūsų dailėje pasireikšusio dailininko — grafiko, kūrėjo vos tik kelis savo gyvenimo dešimtmečius ir palikęs svarų kūrybinį įnašą lietuvių dailės lobyne.

Dail. Augius gimė 1909 m. Rygoje, o jaunystėje augo ir brenė Žemaičių Kalvarijoje. Baigęs Telsių gimnaziją, dailės polinkius skatinamas, 1929 m. įstojo Kauno Meno mokyklon, kurioje per šešerius įtempto darbo metus baigė prof. A. Galdiko vedamą grafikos specialybės studiją. Jo žymysis mokytojas ypač skatino savo studentus susikurti savitą individualinę kūrybos sampratą ir joje išvystyti kūrinio vientisumą.

Dail. Augius savo veržlumu ir žemaitišku užsispyrimu siekė dar daugiau praplėsti dailės žinias ir įsigyti platesnį meninių vertybių nuovoką. Palankiom sąlygom atsidūręs, išvyksta Paryžių ir įstoja į Ecole National Supérieure des Beaux-Art aukštąją dailės mokyklą, kurią 1938 m. sėkmingai baigęs, grįžo Lietuvon ir įsijungė į vykstantį dailės kūrybinį bei meninės kultūros darbą. Jis aktyviai dalyvavo ir bendrose dailininkų parodose Kaune, Rygoje, Taline ir vėliau Freiburge, Amsterdamo, New Yorke, Chicagoje ir kt. Buvo apdovanotas ir premijomis, 1938 m. Kaune jam buvo įteikta Valstybinė pirmoji grafikos premija už medžio raizinių kompozicijas, ir tais pat metais Tarptautinėje parodoje, Paryžiuje, gavo „Pri-D'Honneur“ garbės pažymėjimą.

Velionio atminimui pagerbti, jo žmona Danutė Lipčiūtė - Augienė yra išleidusi didžiulę liuksusinę, temomis turtingą, medžio raiziniiais iliustruotą monografiją, kurią spaudai paruošė ir išsamiai dail. Augiaus kūrybą bei gyvenimą aptarė dail. A. Kurauskas ir dail. T. Valius.

Stebėdami dail. Augiaus dramatiškas kruopštus rinkinio iliustracijas, lyg kartu su dailininku sekmadienio rytą keliaujame vingiuotais Žemaitijos keliais, kur dažnai sutinkame stūkančius kopyltstulpus, kryžius, papuoštus medžio drožinių puošmenimis, šiaudiniiais stogais dengtas gryteles bei medines bažnyteles, kuriose vyksta apeigos ir tikiųjų procesijos. Šitokios realaus žemaičių dvasinio gyvenimo išmastytos temos ryškiai skverbiasi gabaus dailininko kūrybinio darbo įtampoje.

Monografijos leidinio puslapiuose ypač daug randa vietos dar jaunystėje stebėti ir išgyventi Žemaitijos kaimų nuotaikini gi vaizdai: gyventojų kasdieni-

niai darbai, kaimynų bičiulystė bei nesantaika ir kiti išgyventų momentų reiškiniai.

Dailininkas lengvai susirasdavo savo kūrybai jautrius išgyventų dramatiškų nuotaikų siužetus. Ypač įspūdinga ir jaudinanti iliustracija, vaizduojanti dvi klūpančias moteris, aukštai iškeltomis rankomis, šaukiančias Aukščiausiojo palaimos. Tai sukelia dramatišką kūrinio įtampą ir stipriai veikia žiūrovą. Šio vertingo kūrinio tema yra pakartota ir dailininko antkapiniame paminkle, Šv. Kazimiero lietuvių kapinėse, Chicagoje.

Didžiąją savo darbų dalį ir laiką dailininkas Augius skyrė knygų iliustracijoms, kuriose dvelkia žemaičių krašto gamtovaizdžiai, gyvenimo būties aplinka ir jų nuotaikos.

Iš ryškesnių jo iliustruotų leidinių tenka paminėti: Žemaitės „Petras Karmelis“, 1936 m.; vysk. Valančiaus „Žemaičių vestuvės“ 1937 m.; Salomėjos Nėries „Žalčio pasaka“ 1947 m.; „Pupos pasaka“ ir kt. Be šių serijinių iliustracinių kūrinių, dail. Augius yra sukūręs apšilai ekslibrių, plakutų projektų, užsklandų ir smulkesnių taikomųjų pobūdžio medžio raizinių. Paskutinytis, kaip atrodo jau liigos metu, dailininko Augiaus ekspresyvus medžio raiziniiais iliustruotas leidinys buvo skirtas pomirtinei Vytauto Mačernio poezijos knygai, kurią redagavo poetas Kazys Bradūnas (1961).

Visos Augiaus iliustracijos vyrauja pagrindinė temos mintis, idėja ir tikrovės pajautimas. Net ir tais atvejais, kai iliustracijos esti perkrautos aplinkos butaforija ar mažai reikšmingomis detalėmis, vis vien mintis bei idėja išryškina medį ir nuostabiai išryškina medį.

Būdingos yra dail. Augiaus sodrių linijų (78 medžio raizinių) kompozicijos, vaizduojančios žemaičių kaimo tradicines vestuves, pradedant piršlybomis ir baigiant piršlio „korimo“ papročiais. Ypač jautriai sukurta „Žalčio pasaka“, kurioje Egles skausma bei liūdesio išgyvenimo nuotaikas vaizduoja šios pasakos medžio raizinių iliustracijos. Kiekvieno kūrinio kompozicinis sprendimas, grafiškas linijų bei dėmių grupavimas pasiekė didelio meistriško kūrybinės kultūros. Gili ir turtinga dailininko fantazija, siekianti aukštes, lydėjo jį visuose kūrybos darbuose.

Tenka apgailestauti, kad dail. Pauliaus Augiaus dailės kūrybinis laikotarpis buvo gana trumpas ir jam nebuvo lemta savo kūrybinį kraitį dar daugiau praturtinti. Dail. Paulius Augius mirė 1960 m. gruodžio m. 7 d.

šiam didmiestyje pirmaeilį pasaulinių parodų ir tiek čia giliai išprususių jų lankytojų ne vien tik gausios miesto galerijose, bet ir lietuviškoje savute. Tad ir išvada būtų tokia: Chicago vykstantis dailininkas turi rimtai susiimti ir pasitempti, gal net aplamai suabejotį savi, bent savo pasiektu lygiu.

Danguolės Jurgutienės tapybas išsamiau aptarti, remiantis šia paroda, dar būtų kiek per ankstybas darbas. Sugriebti dailininkės individualybę tarp įvairiausių temų ir išraiškos bandymų sunkiai beįmanoma. Ogi kūrybos prasmė ir vertė turėtų kaip tik būti tas niekieno kito neužgriebtas savasjo teptuko ir savosios dvasios bruožas.

Vargu ar dailininkei padeda abstraktinis filosofavimas, kuri stebime darbuose: „Erdvių naktis“, „Naktis“, „Septynių

mėnulių peizažas“, „Metamorfosė“, „Nakties ritmas“ ir kt. Vis dėlto atrodo, kad Danguolė Jurgutienė yra labiausiai dailininkė tokiuos darbuose, kur jį vien tapo, o ne filosofuoja. Dailininku juk galima būti, turint talentą, nebūtinai prisiverstinai plečiantis ko ne į visatos platybes, galima būti stipriai net su artimiausia aplinka. Atrodo, kad šio pobūdžio darbus mūsiškė dailininkė ir yra pati idomiausia. Tenai, kur ji dažnai ir vaizdui neprimeta kokių nors „aukštesnių pareigų ir sferų“, ji yra maloni akiai ir ten už ją kalba pati grynoji tapyba, o ne kokia nors išgalvotinė frazė. Šia prasme pagaunantys tapybiniai darbai yra: „Vasaros džiaugsmas“, „Pavasaris“, „Žalia vėsuma“, „Liepsnojantis ruduo“ ir kt.

Parodą dar galima lankyti ir šį savaitgalį. k. brd.